

Egy hét Hollandiában

Szakmai tanulmányút öt magyar könyvtári vezető részvételével

❖ Dippold Péter

Vajon mit profitálhat öt magyar könyvtári vezető az egyhetes holland tanulmányútból? Az utazás után csaknem két hónappal, leülepedett élményekkel, a résztvevők közül ki-ki maga döntheti el, mit is tud a tapasztalatokból munkájába beépíteni.

Az Informatikai és Könyvtári Szövetség NKA-pályázata keretében *Bánkeszi Katalin, Czékli Béla, Dippold Péter, Ignéczi Lilla és Lükőné Örsi Gabriella* kapott lehetőséget, hogy 2013. június 2. és 8. között élményeket és tapasztalatokat gyűjtve holland könyvtárakat látogasson.

A munka még itthon kezdődött a programok megszervezésével. Ahhoz, hogy kialakítsuk a meglátogatandó intézmények körét, előzetes tájékozódásra volt szükség. Mivel a csapatban közkönyvtárosok, szakkönyvtári vezető és egyházi könyvtár igazgatója is volt, úgy döntöttünk, hogy feladatunkat tágan értelmezve a könyvtárak lehető legszélesebb körét igyekszünk meglátogatni. Így a tervek között a közkönyvtárak mellett egyetemi könyvtárak és a nemzeti bibliotéka is szerepelt.

Hollandia könyvtárügyéről nem rendelkezünk tapasztalatokkal, ezért igye-

Tanulmányutak könyvtári vezetők számára az NKA támogatásával

A Nemzeti Kulturális Alap Közgyűjtemények Kollégiuma (NKA) 2012 decemberében meghívásos pályázatot írt ki közgyűjtemények vezetőinek szakmai továbbképzésére külföldi tanulmányút keretei között. Könyvtári területen az NKA az Informatikai és Könyvtári Szövetséget (IKSZ) bízta meg a tanulmányutak megszervezésével.

A pályázatra az IKSZ nyolc vezető állású könyvtári szakembert jelölt. A kiválasztásnál az angol nyelvtudás és a szakmai tapasztalatok mellett fő szempont volt, hogy a tanulmányúton

lehetőleg több könyvtártípus képviselői vegyenek részt. A résztvevők szakmai háttere egyben meghatározta a meglátogatandó intézmények körét is.

A tanulmányút helyszíne: Egyesült Királyság (öt fő), Hollandia (öt fő), Dánia (öt fő).

A tanulmányút célja, hogy a vezető magyar könyvtári szakemberek betekintést nyerjenek az Egyesült Királyság, Dánia és Hollandia különböző könyvtártípusainak munkájába, hogy tapasztalataik felhasználásával elősegítsék intézményük, illetve az egész magyar könyvtári rendszer fejlesztését. A konzultációba bevont intézmények köre: nemzeti könyvtár, közkönyvtár és egyetemi könyvtár.

keztünk helyi segítséget keresni a programok megszervezéséhez és a partnerek felkutatásához. Igaz, hogy a honlapok alapján az alapvető tájékozódás könnyen megtörténhetett, de „kívülről” nehéz lett volna felderíteni a helyi specialitásokat. Szerencsénkre megkeresésünkre a FOBID Holland Könyvtári Fórum nevű szervezet (amely többek között külföldi érdeklődők könyvtári programjainak szervezésére is szakosodott) elvállalta a tanulmányút teljes szakmai tartalmának kialakítását. Tevékenységük nyomán az öt nap alatt hét városban tizenkét intézményt látogattunk meg.

Közkönyvtárak

Openbare Bibliotheek Amsterdam (Amszterdami Közkönyvtár)

Az Openbare Bibliotheek valamennyi Amszterdamban működő közkönyvtár közös neve. 1919-ben alapították az első könyvtárat, gyűjteménye napjainkban 1,7 millió kötetre rúg. 2007-ben a központi könyvtár mellett 28 tagkönyvtárral és 43 kölcsönzőponttal (például kórházakban) rendelkezett. Jelenleg a fiókönyvtárak száma 26, további csökkentésüket tervezik. Évi forgalmunk 2007-ben 5 millió kölcsönzés/év volt, a beiratkozott olvasók száma 165 ezer fő. Az utóbbi években a kölcsönzések száma tizenöt százalékkal csökkent.

A központi könyvtár 2007-ben költözött a mostani, új épületébe, jelenleg Európa legnagyobb közkönyvtára. A tízemeletes épület 28 500 négyzetméteren 1200 ülőhelyet használhatnak a látogatók, amiből 600 internetkapcsolattal rendelkező számítógéppel van ellátva. A ter-

vező környezethatékony megoldásokat alkalmazott (ledes polcmegvilágítás, környezetbarát szellőzőrendszer). Az épületben két színházterem található, az egyik kimondottan gyerekek számára. A nagyobbikban havonta 25 előadást tartanak vagy saját szervezésben, vagy a termet bérbe adva. 300 négyzetméter kiállítótérrel rendelkeznek, valamint több különgyűjteménnyel. Az épület tetején étterem várja nem csak a használókat, hanem a turistákat is, szép kilátással a kikötőre.

Az épületbe bárki szabadon beléphet. A könyvtár stratégiájának egyik sarkalatos pontja a nyitottság és a szabad hozzáférés biztosítása. Az intézménynek fel kellett készülnie a bevándorlók nagy számára. Amszterdamban 12 különböző etnikum számára gyűjtenek és kölcsönöznek dokumentumokat. Az olvasók között magas az egyetemi hallgatók aránya, akik nem csak a helyi intézmények diákjai. Az a tapasztalat, hogy a látogatók nyolcvan százaléka tanulásra használja a könyvtárat, és egyre többen dolgoznak saját laptopon. Az épület kialakítása, a szolgáltatások fejlesztése és a kényelmes környezet biztosítása oda vezetett, hogy az olvasók átlagosan 2,5 órát töltenek az épületben, ami a korábbiakhoz viszonyítva jelentős előrelépést jelent.

Az elektronikus könyvek szolgáltatása főként az EBSCO HOST-on keresztül történik, amelynek adatbázisaiban rengeteg e-book is elérhető, igaz, főként angol nyelven. A holland e-book piac jelenleg csak néhány ezer könyvet tartalmaz, a kiadók és a könyvtárak között hasonló érdeklentéten alapuló feszültség érezhető, mint itthon. Az e-könyveket a könyvtár ugyan megveszi, PDF-ben tárolja, de önálló kölcsönzésük jelenleg

nem megoldott. A könyvtár saját állományának katalógusa és a vásárolt adatbázisok mellett központi szolgáltatásokat is sugároz, többek között a rotterdami muziekweb.nl digitális zenei könyvtárát, valamint a központilag fejlesztett országos elektronikus könyvtárát (bibliotheek.nl).

Bibliotheek Rotterdam (Rotterdami Közkönyvtár)

A Rotterdami Közkönyvtár központi könyvtárának épületét 2004-ben adták át. A város központjában álló intézményt évente 2,7 millió ember látogatja, a beiratkozott olvasók száma 100 ezer. Állományát 1 millió könyv, 100 napilap, 1500 magazin és több mint 450 ezer CD és 15 ezer DVD alkotja. A kölcsönzések száma évente meghaladja a 3,5 milliót.

A zenei gyűjteményben ezen túl kb. 300 ezer bakelitlemez is található. Ez a kollekció Európa legnagyobb zenei gyűjteménye. Állományára épül az országos könyvtári rendszer számára nyújtott központi szolgáltatás a digitalizált zenei anyagokból. A Rotterdami Közkönyvtár megállapodik a művek forgalmazási jogairól a szerzőkkel és a kiadókkal, és azokat a kialakított feltételek alapján hozzáférhetővé teszi más könyvtárak számára. Különgyűjteményként kezelik az ún. Erasmus-gyűjteményt, amely az Erasmus által írt és róla szóló könyvek legnagyobb kollekciója a világon. A központi könyvtár épületében található egy színházterem is.

A Rotterdami Közkönyvtárban a válság hatására változtatni kellett a korábbi szakmai koncepción. A személyzet létszáma 330-ról 210 főre csökkent (har-

Rotterdam

Rotterdam

minchét százalékkal). Ezt a kiesést hatékonyabb munkaszervezéssel próbálták pótolni, valamint a tagkönyvtárak működtetésének felülvizsgálatával. A vizsgálatok azt mutatták, hogy a kis tagkönyvtárak nem működnek gazdaságosan, ezért az elmúlt évben az eddigi 23 tagkönyvtárból nyolcat bezártak, és további kettő megszüntetését tervezik (jelenleg 15 fiókkönyvtárral működnek). Inkább kevesebb, de szélesebb szolgáltatási kínálattal rendelkező, nagyobb könyvtár működtetése hatékony a fenntartó számára.

A rotterdami városi könyvtárban a könyvtárosok jelenléte a létszámhiány miatt minimálisra csökkent. A hatemeletes épületben minden emeleten egy információs szigetet alakítottak ki, ahol csupán egy könyvtáros teljesít szolgálatot. Itt is használják a kölcsönző automatá-

kat, amivel szintén jelentős munkaerő-megtakarítást értek el. Költségeket kímélő módszerek látszik az önkéntesek alkalmazása is, de a rotterdami könyvtárban óvatosan kezelik ezt a kérdést: csak erősen megszűrve válogatnak a nagyszámú jelentkező közül.

Szolgáltatásaik közül meghatározóak az iskolákkal közösen szervezett programok, állományalakítási koncepciójukban nagy szerepet kapnak az iskolák szempontjai (200 elemi iskolával tartanak szoros kapcsolatot, a gyermekkorú olvasók száma 40 ezer).

Rendszeresen szerveznek olvasásfejlesztő programokat, különös tekintettel a bevándorlók nagy számára (az olvasók ötven százaléka bevándorló, alacsony olvasási készséggel). 30 számítógépen speciális nyelvok-tató szoftverek segítik a bevándorlók oktatását.

Nieuwe Bibliotheek Almere
(Almeri Közkönyvtár)

A közkönyvtári szerep újragondolására jó példa egy Amsterdam melletti kisváros új könyvtárának egyedi koncepciója. Almere lakossága döntően fiatal, nagyon sok a bevándorolt. Ezt a tényt is figyelembe véve a polgármester és a könyvtárigazgató az építéssel közösen egy könyvesbolt jellegű elképzelést valósított meg a városi könyvtárban. Korábbi tapasztalataik azt mutatták, hogy az emberek nyolcvan százaléka nem tudja előre, mit is szeretne kikölcsönözni a könyvtárból, jobban szeretnek a polcokon böngészve olvasnivalót találni maguknak. Ezért a könyvtár szakított a hagyományos „szakirodalom – szépirodalom – kézikönyvtár” felosztással, és az egész állományt tematikus rendbe szervezve modern, könyves-

bolt jellegű felosztást alakított ki. Az egész épület úgy néz ki, mint egy szórazoztató központ, a „könyvesbolt” mellett színházterem, étterem, zenehallgatási lehetőség is található benne. A bookshop koncepciót Hollandiában sem fogadják el egységesen a szakemberek, egy útnak tartják a lehetséges megoldások közül.

Public Library Spijkenisse
(Boekenberg)

Spijkenisse kisváros 2012-ben átadott új könyvtárépülete jó példa az esztétikai, környezetvédelmi és könyvtárszakmai szempontok kombinálására. A fejlődő kisváros központi kulturális terének tervezője az esztétika mellett minden tekintetben figyelembe vette a takarékosági szempontokat. A ház energiatakarékos fűtési-hűtési és világítási rendszerrel mű-

Spijkenisse

ködik, amely a természetes energiaforrásokot (föld- és napenergia) is hasznosítja. A építészeti és könyvtárszakmai szempontból is érdekes és újszerű könyvtár méltán népszerű a Rotterdam melletti kisvárosban. A piramisszerűen kiképzett épületben valamennyi könyv „szabadpolcon” található, a polcok magasabb részei szolgálnak raktárként. Ebben a könyvtárban is nagy jelentőséget tulajdonítanak a különböző vonzó rendezvények szervezésének, ennek fizikai lehetőségét a tervező eleve belegondolta az épületbe.

Ede Kulturcentrum

Az edei kultúrközpontban jól megfigyelhető a korábban szeparáltan működő funkciók racionális egymás mellé kerülése. A tízéves folyamat eredményeképpen ma egy házban és közös szervezetben működik a könyvtár, a színház- és koncertteremmel rendelkező kultúrház és a zeneiskola. Emellett egy magánkézben lévő galéria is gazdagítja az intézmény kulturális kínálatát. A lakosság szempontjából a képlet egyszerű: egy helyen minden megtalálható, és ez számukra kényelmes. A munkatársak elmondása szerint ezt az állapotot a gazdasági szükségesség hozta létre, de az egy szervezetben dolgozó szakemberek hosszú,

kompromisszumokat is magában foglaló folyamat után ma már közösen tevékenykednek a polgárok kulturális ellátása érdekében.

Egyetemi könyvtárak

Amsterdam University Library

Az Amszterdami Egyetemi Könyvtár nehéz döntéseket hozva építette ki egységes könyvtári rendszerét. A tudományok teljes spektrumát felölelő egyetem az egyes kari könyvtárakat egységes struktúrába szervezte, ami a számítógépes rendszerek egységesítését is magában foglalta. A korábbi tanszéki kiskönyvtárakat összevonták, a tagkönyvtárak szövetségként működő rendszerben csak a nagyobb könyvtárak maradtak fenn. A rendszeren belül a hallgatók bárhol hozzáférnek a dokumentumokhoz, az előjegyzett dokumentumokat a központi könyvtárban kaphatják meg. Itt is automata kölcsönzés működik, valamint a hallgatók tanulását szolgáló különféle olvasótermek, amelyekben a könyvek hovatovább csak dekorációként szolgálnak, a tananyag döntő többsége ugyanis csak elektronikus formában érhető el. A beszerzéskor nagy hangsúlyt fektetnek a különböző adatbázisok megvásárlására,

Ede

aminek következtében radikálisan csökken a papíralapú dokumentumok száma.

A modern, diákoktól nyüzsgő olvasótermek látványa után szinte más világba csöppentünk, amikor a könyvtár különgyűjteményeit is meglátogattuk. A kézirat- és térképtárban magyar vonatkozású régi dokumentumokat mutattak vendéglátóink.

Wageningen University Library

Wageningen Amszterdamtól mintegy 90 kilométerre lévő kisváros, itt működik az Agrártudományi Egyetem és Kutatóközpont. A campuson belül modern és jól felszerelt könyvtárral rendelkezik az intézmény. A 7500 hallgatót és 2500 kutatót kiszolgáló könyvtár kettős szerepkört lát el. Olvasóterként és kölcsönkönyvtárként végzi a hagyományos funkciókat, és az egyre erőteljesebb digitális dokumentumozón kezelésére más egyetemekkel közösen alakítja ki stratégiáját. Az egyetemi könyvtárak között szoros az együttműködés a nemzetközi adatbázisok megrendelésének összehangolására: a beszerzések kétharmada országos szinten egyeztetett közös beszerzés, csupán egyharmad része a speciális igény. A hallgatók egyetemi kártyájukkal bármelyik másik felsőoktatási intézményben elérik az adatbázisokat és a szolgáltatásokat.

Országos intézmények

Koninklijke Bibliotheek – KB
(Királyi Könyvtár)

A holland nemzeti könyvtár nemzetközi szerepe meghatározó a világon. Mintegy harminc nemzeti és nemzetközi szervezet

tagja. Számos nemzetközi projektnek (köztük az Europeanának), illetve nemzetközi szervezet irodájának (például IFLA) ad otthont épülete.

2011-ben a könyvtár költségvetését befagyasztották, a 2010. évi januári szintre redukálták. Az új stratégia irányának kialakításához kemény döntéseket kellett hozniuk, ehhez külső bizottság segítségét is igénybe vették. A stratégiai terv víziója szerint a KB jövője digitális. Minél szélesebb közönséget szeretnének bevonni az információs szolgáltatásba, folyamatos hozzáférést biztosítani az e-információkhoz, és szélesíteni szeretnék a nemzetközi együttműködésekben való részvételt.

Jelentős digitalizálási tevékenységet folytatnak. Jelenleg a holland könyvtermés mintegy tíz százaléka érhető el elektronikus formában, ezt a Google (jogtiszta könyvek 1700 és 1870 között) és a ProQuest (régikönyvek 1470 és 1700 között) segítségével érték el, és folyamatosan végzik. A Google digitalizálásának minőségével a könyvtár munkatársai nem elégedettek. A digitalizálást más intézményekkel (többek között az Amszterdami Egyetemi Könyvtárral) közösen, a Nemzeti Digitalizálási Program keretei között végzik.

A kurrens elektronikus dokumentumtermést webaratással kívánják megőrizni. Ehhez szelekcióra van szükség, amelynek minőségi és mennyiségi korlátokat kellett szabni. A mennyiségi korlátot az 5000 leggyakrabban használt holland webhely és a használók szempontjait reprezentatívan figyelembe vevő további 5000 honlap aratásával 2013-ban 10 000-ben határozták meg. Ez egyben a minőségi szempontú válogatás alapja is

volt: a gyűjteményes doméneken alapuló legfontosabb, értékes (főleg kulturális tartalmú) webhelyek mellett a speciális eseményeket válogatták ki. Az aratást évente kétszer végzik el.

Hollandiában nincs kötelestpéldány-törvény az elektronikus dokumentumokra vonatkozóan. Az e-dokumentumokat a kiadók önkéntesen szolgáltatják a nemzeti könyvtárnak, egyéni megállapodások alapján. Ez az e-könyvek mellett az elektronikus formában létező egyetemi és tudományos publikációkat, a folyóiratokat, az újságokat és a honlapokat foglalja magában.

Sector Institute of Public Libraries (SIOB)

2010-ben hozták létre Hollandiában a magyar Könyvtári Intézetnek részben megfelelő intézményt, a csak közkönyvtárakkal foglalkozó SIOB-ot. A magyar gyakorlathoz hasonlóan a mindenkori kulturális minisztérium az irányítója és egyben a megrendelője is. Az intézet összefogja a közkönyvtárak fejlesztésére irányuló tevékenységeket, elősegíti az egységes stratégiai szemléletet, gyakorlati módszertani segítséget nyújt a könyvtáraknak. Könyvtári szakértőik sorra látogatják a közkönyvtárakat, és minőségbiztosítási tanácsaikkal segítik az egyes intézményeket. Országos olvasásfejlesztési kampányokat szerveznek, ezekben népszerűsítik az e-könyvek olvasását is. Országos kompetenciája és stratégiai tevékenysége révén szoros kapcsolatban áll a nemzeti digitális könyvtárral.

Hollandiában egységesen, közös fejlesztéssel és szervezeti keretek között

épül a digitális könyvtár (Stichting Bibliotheek NL). A szervezet 2010-ben alakult, 50 alkalmazottja van, de külső szerződéses munkatársakkal akár 100 főt is foglalkoztathat. A helyi digitalizálási tevékenység mellett mintegy 6 millió eurós kerettel rendelkeznek vásárlásra. A digitális tartalmak vásárlása az ország egész területén központosított a közkönyvtárak számára, de az elektronikus könyvtár nem csak a tartalommal, hanem az infrastruktúrával is foglalkozik: egységes kinézetű weboldal-szolgáltatásuk valamennyi holland közkönyvtár arculatát meghatározza. Kiemelten foglalkoznak az e-bookok forgalmazásával és a kiadókkal való megállapodásokkal. A tervek szerint 2015-től a SIOB és a holland digitális könyvtár beolvad a nemzeti könyvtár szervezetébe.

Tanulságok

Hollandiában a válság hatásait átszervezésekkel, többször létszám- és szolgáltatáscsökkentéssel próbálják átvészelni. A lehető legnagyobb mértékben igyekeztek a használók igényeit számba venni az olvasók megtartása érdekében.

Csaknem minden könyvtártípusra vonatkozik a nemzeti könyvtár szlogenje: „a jövő elektronikus”. A közkönyvtárakban már a funkciók tervezésekor nagy hangsúlyt fektetnek a rendezvényeknek helyet adó terekre, tudván ezek közönséget vonzó hatását. Központi szolgáltatásaik közül sikeres a koordinált elektronikus könyvtár, a zenei szolgáltatás, intézkedéseik közül pedig a nemzeti digitalizálási terv.

Van mit tanulnunk a holland könyvtárügyből. ■